

Habitus a třídy. Výzva kulturní sociologie Pierra Bourdieu pro sociální dějiny (z pohledu německých sociálních věd).

Michal Pullmann

► To cite this version:

Michal Pullmann. Habitus a třídy. Výzva kulturní sociologie Pierra Bourdieu pro sociální dějiny (z pohledu německých sociálních věd).. Cahiers du CEFRES, 2003, Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích, 29, pp.227-238. halshs-01233116

HAL Id: halshs-01233116

<https://shs.hal.science/halshs-01233116>

Submitted on 27 Nov 2015

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Cahiers du CEFRES

N° 29, Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích
Pavla Horská, Martin Nodl, Antonín Kostlán (Ed.)

Michael PULLMANN

Habitus a třídy. Výzva kulturní sociologie Sierra Bourdieu pro sociální dějiny (z pohledu německých sociálních věd)

Référence électronique / electronic reference :

Michael Pullmann, « Habitus a třídy. Výzva kulturní sociologie Sierra Bourdieu pro sociální dějiny (z pohledu německých sociálních věd) », Cahiers du CEFRES. N° 29, Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích (ed. Pavla Horská, Martin Nodl, Antonín Kostlán).

Mis en ligne en / published on : mai 2010 / may 2010

URL : http://www.cefres.cz/pdf/c29/pullmann_2003_bourdieu_nemecke_socialni_vedy.pdf

Editeur / publisher : CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE

<http://www.cefres.cz>

Ce document a été généré par l'éditeur.

© CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE

HABITUS A TŘÍDY. VÝZVA KULTURNÍ SOCIOLOGIE PIERRA BOURDIEU PRO NĚMECKÉ SOCIÁLNÍ DĚJINY

MICHAEL PULLMANN

Zdroje zájmu sociálních historiků o dílo Pierra Bourdieu,¹ který lze v evropském kontextu pozorovat zhruba od druhé poloviny 80. let, jistě nelze definitivně určit ani v rovině taxativní, ani poukazem k jednomu obecnému principu. Pokusíme-li se přesto – bez nároku na ucelenost – určit dominantní zdroje tohoto zájmu, musíme svou pozornost obrátit ke snahám o propojení kulturně-historických přístupů s „tradiční“ sociálně-historickou perspektivou. Tato zprostředkovací snaha – paradoxně interpretovatelná i jako záliba v bezúčelném teoretizování či jako zástěrka pro legitimizaci pozic heslem překračování disciplinárních hranic – zrcadlí závažný argumentační problém, ústící v diskusích k hlavnímu spornému bodu: tematizaci kořenů a vysvětlení forem *aktivizace* historických aktérů. Tím, že se Pierru Bourdieu velmi originálním způsobem podařilo vypořádat s tradicí sociálně-strukturálního determinismu² i s teoretickou revoltou tzv. post-strukturalistického kulturního voluntarismu, poskytl sociálním historikům vítanou příležitost k jisté sebereflexi a k hlubšímu propracování východisek a přístupů, vlastních jejich argumentaci i badatelské práci.

¹ Dílo Pierra Bourdieu je dosti rozsáhlé – obsahuje vedle konkrétních empirických analýz rovněž teoretická pojednání, kde konzistentně formuloval svou koncepci společnosti. Ve svých empirických analýzách se historickou látkou příliš nezabýval – je jistě spíše úkolem sociálních historiků, aby se tohoto úkolu zhostili; hierarchizace historického materiálu s pomocí Bourdieuho pojmů nicméně vyžaduje velmi rozvážný argumentační postup, neboť teoretická východiska výrazným způsobem předurčují výsledně zjištěné souvislosti. Z Bourdieuho empiričtějších prací je nejznámější, nejčtenější a nejcitovanější *Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*, Frankfurt am Main 1999, hlavní teoretickou prací pak *Sozialer Sinn. Kritik der theoretischen Vernunft*, Frankfurt am Main 1987. Pozoruhodné jsou i jeho kratší články a rozhovory, např. *Die verborgenen Mechanismen der Macht*, Hamburg 1992; *Satz und Gegensatz. Über die Verantwortung des Intellektuellen*, Berlin 1989, kde dále osvětluje politicko-teoretický kontext některých prvků své teorie.

² V sociálních dějinách je intelektuálně nejzajímavějším příkladem tohoto směru tzv. historická sociální věda bielefeldské provenience. Pro jejich koncepci historické látky, jak byla zastávána v 70. a 80. letech, srov. např. JÜRGEN KOCKA, *Sozialgeschichte. Begriff – Entwicklung – Probleme*, Göttingen 1977.

Jakkoli je výše zmíněné rozlišení zdánlivě příkré, svou povahou charakterizuje jisté rozštěpení, k němuž v sociálních vědách došlo v 70. a 80. letech. Empirické bádání se totiž zhusta nacházelo v zajetí jistého druhu determinismu, který charakterizoval práci s historickým materiálem. Postulovala se zde autonomie sféry sociálních struktur, které byly klíčové jak pro vysvětlení své sebe-reprodukce, tak pro kvazi-automatické zapojení jistého jednání ze strany historických aktérů. V tomto pojetí se do vývoje esenciálně chápaných sociálních struktur pouze tu a tam zapojovala sféra významů; tato sféra kulturních orientací nejenže byla považována za klamnou, a byla proto spíše předmětem retrospektivní kritiky ideologie než východiskem poznání, ale byla i ontologicky považována za jaksi sekundární. Odpovědí na tento druh redukcionismu byl kulturní obrat, kde byl naopak důraz položen na význam a smysl sociálního jednání, případně i jeho fragmentárnost a historické proměny. Častým důsledkem zde bylo odmítnutí hlubší tematizace sociálního kontextu, spojované s jeho chápáním jako čehosi „pouze odvozeného“ či ve svých extrémních formách jako čehosi zcela fiktivního. Deficitním prvkem radikálního kulturalismu byl silný důraz na fragmentárnost a nahodilost sféry významů, který neumožňoval věrohodně vysvětlit vznik, vývoj či důsledky různých sociálních jevů. Jak zní výchozí teze tohoto krátkého příspěvku, právě v pokusu o zprostředkování mezi strukturou a subjektivně zaměřeným jednáním zaujímá teorie Pierra Bourdieu jedno z klíčových míst; jeho originální zhodnocení symbolické dimenze sociálního života se právem stalo jedním z hlavních inspiračních zdrojů pro soudobé sociální historiky.

Bourdieu rozvíjel svou kulturní sociologii na základě analýzy sociální nerovnosti – ve svých empirických etnologických studiích zjistil úzkou souvislost klasifikačních systémů a zájmových vztahů;³ klasifikační systémy – jak je v jeho ranějších spisech formulováno – nejsou plody činného lidského ducha, ani nejsou mechanickou nadstavbou kvazi-objektivních vztahů či diskurzu, nýbrž musí být pojaty jako výsledky strategií sociálních tříd, orientovaných na maximalizaci užitku. V tomto základním určení je zřejmé, že Bourdieu – svými

³ Již v práci o kabylské společnosti *Entwurf einer Theorie der Praxis auf der ethnologischen Grundlage der kabyllischen Gesellschaft*, Frankfurt am Main 1976.

marxistickými inspiracemi – navazuje na paradigma práce, jakkoli je významně rozšiřuje zakomponováním kulturních prvků do své koncepce.

Jako pojítka mezi věděním aktérů a jejich praktickým jednáním mu zde slouží koncept tzv. habitu.⁴ Habitus lze pojmout jako soubor dispozic historických aktérů; struktury těchto dispozic jsou vytvářeny v procesu socializace. Habitus vede aktéry k určitým strategiím, určitému jednání, přičemž individua sledují domněle své vlastní zájmy, protože svůj habitus nevnímají, nereflexují. Habitus určuje schémata vnímání, myšlení, zkušenosti, hodnocení atd. Tyto systémy dispozic pak napomáhají reprodukci struktur. Struktury tak u Bourdieuho ztrácejí svůj substanciální, rigidní charakter – jsou ustaveny pouze ve vztahu k jednání aktérů, které je „generováno“ habitem. Struktury se tak ustavují pouze prostřednictvím jednání lidí, na druhé straně ovlivňují sociální struktury praxi aktérů. Jsou strukturované i strukturující. Ve středu Bourdieuho teorie nestojí tedy ani plně autonomní a svobodně jednající subjekt, ani „automaticky“ činné individuum, jehož akty by byly plně determinovány sociálními strukturami či diskurzem, nýbrž společensky podmíněný aktér. Habitus nedeterminuje jednání v úplnosti, nýbrž určuje spíše způsob provedení a hranice možných praktik. Je zprostředkujícím článkem mezi světem významů a sociálními strukturami.

Svou uceleností Bourdieuho koncepce společnosti aspiruje na postavení „velké“ sociální teorie (třebaže se sám Bourdieu rétoricky tomuto určení spíše bránil), o argumentačně uzavřenou hierarchizaci předmětu studia, o konzistentní interpretaci sociálního světa včetně jeho historické dimenze. Propojení sociálních struktur a subjektivně podbarveného jednání zde představuje ústřední bod této interpretace, která se snaží vyhnout aprioristickým východiskům, domnělé autonomii nějaké nedeterminované, pouze determinující sféry.

Podstatné je zde i to, že habitus má v moderní společnosti třídní povahu, jeho prostřednictvím dochází k reprodukci objektivních třídních pozic. Nejen v tomto určení se odráží Bourdieuho pozoruhodně transformovaná marxistická perspektiva – analýza společnosti je pro něj analýzou třídní společnosti. Avšak jeho třídy jsou – v návaznosti na původní určení – teoreticky konstruovány; jsou spíše pravděpodobnými, než skutečnými třídami.⁵ Podstatou jejich utváření je blízkost aktérů v sociálním prostoru, na jejímž základě je šance reálné

⁴ Srov. např. PIERRE BOURDIEU, *Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*, s. 277n.; TÝŽ, *Sozialer Sinn. Kritik der theoretischen Vernunft*, s. 97n.

⁵ Srov. PIERRE BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha 1998, s. 17n.

mobilizace těchto aktérů větší než v případě jiných skupinových konstelací. Třídy existují teprve tehdy, když jsou sociálněekonomické rozdíly „prostoupeny“ sociálními klasifikacemi a diferencovanými životními styly. V určení tříd tedy nejde pouze o množství kapitálu, nýbrž i o jeho strukturu, rozdělení.

Kategorie třídy má nicméně své specifické konotace; aby Bourdieu odlišil svůj kulturalistický pojem třídy od běžného objektivistického, hovoří někdy raději o sociálních polích v rámci sociálního prostoru. Tato sociální pole sestávají z pravidel hry, možností profitu, specifických zájmů atd. – právě tyto jejich charakteristiky vstupují do vztahu habitus – jednání. V rámci toho kterého pole pak disponují aktéři určitými zdroji – Bourdieu je nazývá „kapitálem“, přičemž rozlišuje jeho tři základní druhy: ekonomický, sociální a kulturní kapitál.⁶ Společným rysem všech těchto třech druhů kapitálu je skutečnost, že k jejich nabytí je potřeba investovat čas. Kapitál je tedy akumulovaná práce.

Vedle toho však Bourdieu zavádí kategorii symbolického kapitálu.⁷ Symbolický kapitál je zdrojem v mocenském boji o uznání, status a prestiž – kritériem tohoto zápasu jsou „správné hodnoty“, legitimní postupy, distinktivní životní styly atd. Symbolický kapitál je vlastně množstvím kulturního uznání, které pro sebe či pro svou skupinu může získat individuum prostřednictvím zdařilého využití symbolického systému společnosti. I zde Bourdieu navazuje na některé svým původem marxistické interpretace, konkrétně na kritiku ideologie – symbolický kapitál bývá využíván k zastření objektivních mocenských vztahů; v procesu rozlišování mezi nízkým a vysokým uměním, dělnickým a buržoazním vzhledem, starožitným a užitným nábytkem, aristokratickým a lidovým sportem, luxusními a užitkovými statky atd. vždy „vládnoucí třída“ určuje, co je legitimní kulturou, legitimním vkusem a ospravedlňuje tak své třídní pozice.

Jak napovídá název tohoto příspěvku, chtěl bych se v návaznosti na výše načrtnuté ústřední prvky přístupu pokusit o jakési stručné shrnutí toho, co Bourdieuho teorie sociálně-historickým analýzám nejvíce slibuje. Jestliže se na odvážné přenesení některých zásad této teorie do sociální historiografie muselo

⁶ Kromě vymezení v jeho hlavních pracích srov. PIERRE BOURDIEU, *Ökonomisches Kapital – Kulturelles Kapital – Soziales Kapital*, in: Pierre Bourdieu, *Die verborgenen Mechanismen der Macht*, s. 49-79

⁷ Srov. 7. kapitolu knihy *Sozialer Sinn. Kritik der theoretischen Vernunft*.

nějakou dobu čekat, neznamená to, že by svou povahou odporovala nárokům na zpracování historické látky; právě naopak – možná právě o to silnější je nakonec přitažlivost, s níž tento přístup na historiky (nejen mladé generace) zapůsobil. Jeho vliv se dá ve stručnosti shrnout do tří ústředních bodů.

1) Pod tlakem antiobjektivistické a kulturalistické kritiky se zdálo, že pojem třídy jakožto základu analýzy sociální skutečnosti bude navždy opuštěn. Je pravdou, že objektivisticky chápáná kategorie třídy je patrně přežitkem – představa objektivních tříd, které jsou definovány svými objektivními pozicemi v rámci objektivně stratifikovaného systému produkce a rozdělování bohatství, je argumentačně patrně neudržitelná. Nechceme-li však úplně opustit koncept tříd, a zbavit se tak významné analytické kategorie, nabízí právě Bourdieuho reformulace velmi přitažlivou alternativu. Tento koncept zároveň ob stojí před antiobjektivistickými argumenty: Bourdieuho třídy nejsou určeny automaticky kritériem vztahu k výrobním prostředkům či pozicí v rozdělování bohatství. V jejich určení – poněkud schematicky řečeno – je třeba vždy vyjít z konkrétních jednajících aktérů, prozkoumat vedle ekonomického kapitálu i jejich kulturní preference, konstruovat jejich habitus a podle toho retrospektivně sestavit hlavní rysy té které třídy. Obraz třídní společnosti – v návaznosti na její určení pomocí kulturních distinkcí – je samozřejmě mnohem diferencovanější, což ale neubírá na jeho přesvědčivosti. Právě naopak.

Hlavní zdroje utváření tříd odpovídají Bourdieuho vymezení druhů kapitálu: jelikož je z perspektivy paradigmatu práce, které Bourdieu ve svých dílech kulturalisticky rozvíjel, hlavním kritériem pro příslušnost ke třídě množství disponibilního kapitálu, jsou ekonomický majetek a kulturní vědění⁸ hlavními zdroji třídně specifického životního stylu. Pro postižení vnitřního členění hlavních tříd, které jsou určeny primárně množstvím kapitálu, však zavádí další kritérium pro jejich jemnější diferenciaci – jeho strukturu. Tím lze postihnout vzájemný vztah, v jakém se nachází dosažené vzdělání (či jeho vnitřní obsahová specifika) a množství ekonomického majetku. Dalším kritériem je pak historická dimenze, které Bourdieu říká „životní dráha“.⁹ V těchto třech určeních (množství kapitálu - struktura kapitálu - vývoj třídy) vzniká skutečně plastický

⁸ V praktických analýzách Bourdieu převádí tuto těžko měřitelnou kategorii na „kapitál vzdělání“, který je – alespoň v moderních společnostech – měřitelný rozhodnutími o udělení jistého titulu. Ke vztahu kulturního kapitálu a kapitálu vzdělání srov. PIERRE BOURDIEU, *Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*, s. 47n.

⁹ PIERRE BOURDIEU, *Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*, s. 187n.

obraz třídní společnosti, který sociálním historikům umožňuje propojit velmi kreativní a jemnou práci na vskutku různorodém empirickém materiálu s vysokou mírou explanační schopnosti v oblasti vzniku a vývoje různých třídních konstelací. V praktickém historiografickém provozu to může znamenat studium vytváření různých skupinových identit, vysvětlení integrace či dezintegrace tříd v jistých přelomových historických okamžicích či naopak dlouhodobých trendech atd.

2) Druhý důvod, kvůli němuž je Bourdieuho teorie v poslední době tolik oblíbena mezi sociálními historiky, s tím předešlým úzce souvisí: svou pečlivou výstavbou totiž tato teorie umožňuje dosáhnout zdařilého zprostředkování vztahu mezi strukturami a jednáním.¹⁰ Struktury existují jen potud, pokud je historičtí aktéři svým jednáním reprodukují. Zároveň však si takovýto oslabený koncept sociálních struktur přece ponechává to, co charakterizuje struktury obecně, tedy jistou dlouhodobost, nadindividuálnost a stabilitu. Struktury na jedné straně uschopňují člověka k jednání, na straně druhé existují pouze dokud je toto jednání lidmi reprodukováno. Právě studium kulturních diferencí tedy poskytuje vynikající nástroj pro překlenutí těchto dvou kategorií a pro vysvětlení společenského vývoje v jeho historické perspektivě.

Tento princip se pak ukazuje být plodným i při studiu sociálních konfliktů; třídně specifické pocity nespravedlnosti, které vedou ke konfliktnímu jednání a dávají i vnitřní ráz sociálním konfliktům, totiž vznikají na různých úrovních – v konkrétní analýze je třeba tyto principy, které pomáhají formulovat třídní zájem, rozšířit o úsilí o akumulaci kulturních a symbolických statků.¹¹ Toto rozšíření opět zjemňuje analýzu konkrétních historických procesů – prostřednictvím kritického studia postojů historických aktérů lze pak lépe postihnout motivy jejich jednání a poskytnout tak důvěryhodnou interpretaci jejich aktivizace.

¹⁰ K roli habitu ve zprostředkování mezi strukturami a jednáním, jakož i k zužitkování pojmu třídy a jeho využití v historiografii srov. pozoruhodnou studii SVENA REICHARDTA, *Bourdieu für Historiker? Ein kultursoziologischer Angebot an die Sozialgeschichte*, in: *Geschichte zwischen Kultur und Gesellschaft. Beiträge zur Theoriedebatte*, hrsg. von Thomas Mergel, Thomas Welskopp, München 1997, s. 71-93, jakož i další příspěvky tohoto sborníku. V nastínění mezi Bourdieuho přístupem se Reichardt sice drží spíše praktických badatelských problémů při práci s touto teorií; jeho pozitivní zhodnocení toho, co tato teorie umožňuje, je nicméně velmi inspirativní.

¹¹ Názorně to ukázal např. MARKUS SCHWINGEL, *Analytik der Kämpfe. Macht und Herrschaft in der Soziologie Bourdieus*, Hamburg 1993

3) Třetím velmi příznivým aspektem recepce Bourdieuho teorie v sociálních dějinách jsou široké možnosti její operacionalizace na různých historických úrovních.¹² V makro-rovině je možno se zaměřit na různé kolektivní identity (ať už se týká budování národního státu, politické kultury, proměn některých základních postojů lidí atd.). Na „střední“ úrovni, kde je tato teorie zhodnocována asi nejčastěji, je možno analyzovat různé podnikatelské, lokální, náboženské či jiné kultury. Zde jsou například velmi zajímavé analýzy akademického pole, kde prostřednictvím postižení hlavních zdrojů prestiže a způsobů vymezování se lze vysvětlit vnitřní diferenciaci univerzitního prostředí.¹³ Na mikro-rovině sociálních vztahů se pak lze zaměřit na životní styly různých skupin a individuů. Přesvědčivost bourdieuovské perspektivy pro takto zaměřené studium je dána především tím, že umožňuje prostřednictvím studia preferencí a distinkcí různého druhu postihnout jemnou logiku utváření společenských skupin a jejich koherentního jednání. Empiricky postižitelné jednání historických aktérů se zde stává bohatým materiálem vysvětlení různorodých společenských procesů.

Nakonec se však dostáváme i k tomu, co musí být patrně z Bourdieuho teorie poněkud reformulováno, abychom s ní mohli plně sociálně-historicky pracovat. Reformulace některých prvků této teorie je nutná nejen vzhledem k praktické badatelské práci, nýbrž i kvůli možným problémům s explanací.

1) Vzhledem ke svému strukturalistickému zaměření popisuje Bourdieu především společenskou statiku.¹⁴ Společenská změna je dána neadekvátností habitu vůči příslušnému poli; situace, kdy habitus ztrácí schopnost reprodukce ustavených pozic, se prakticky překrývá se zklamáním habituálních očekávání, zhroucením ustavených cílů a pravidel hry a s formulací nových. Tento přechod je však spíše reaktivní, nemá vlastní zdroje, které by vedly ke zhroucení jedněch

¹² V podobném smyslu rovněž SVEN REICHARDT, *Bourdieu für Historiker? Ein kultursoziologischer Angebot an die Sozialgeschichte*, s. 71-93.

¹³ V českém prostředí, kde se tato perspektiva v poslední době začíná etablovat, srov. PAVEL KOLÁŘ, *Die geschichtlichen Fächer an den Universitäten Prag, Wien und Berlin im ersten Drittel des 20. Jahrhunderts. Institutionalisierung, Differenzierung und Spezialisierung der Geschichtswissenschaft im mitteleuropäischen Vergleich*, Praha 2002 (diss.).

¹⁴ Srov. SVEN REICHARDT, *Bourdieu für Historiker? Ein kultursoziologischer Angebot an die Sozialgeschichte*, s. 71-93.

a nastolení jiných habituálních očekávání. Bourdieuho přístup tak vlastně neumožňuje plně postihnout habituální dynamiku.

Uvedeme-li příklad, v utváření sociálních hnutí je jedním z klíčových momentů přechod od kognitivní subverze k praktické mobilizaci sociálních skupin. Sám Bourdieu definuje revoluční zápas tím, že tento prakticky usiluje o zavedení nových cílů a jednání;¹⁵ avšak hlubší analytiku přenechává partikulárnímu historickému kontextu. Pro praktickou historickou práci, jak zde zní argument, je naopak zapotřebí jemnější pojmové určení, které by zohlednilo autonomní zdroje rezistence určitých skupin. Jen tak lze totiž vysvětlit proměnlivost historického kontextu s množstvím zdánlivě paradoxních situací, kdy kupříkladu dochází k revoltě určitých skupin, i když by i vzhledem k jejich habitu mohl být dominantní kód velice dobře funkční; a naopak, situací, kdy ke konfliktu nedochází, i když k němu jsou z hlediska teorie takřikajíc „podmínky“. Právě v tomto smyslu lze Bourdieuho paradoxně poněkud statické vysvětlení společenské změny označit za nedostatečné.¹⁶

2) Druhým deficitem této koncepce je problematický vztah jednotlivých zkoumaných jevů k celku společnosti. Bourdieuho teorie umožňuje velmi detailně postihnout vnitřní diferenciaci různých společenských skupin apod. a velmi kreativně pracovat s širokou škálou relevantního empirického materiálu. Avšak i v těchto analýzách není vždy zřetelné zakomponování těchto jevů do celku společnosti. Jedním z nejviditelnějších aspektů tohoto problému je i skutečnost, že Bourdieu sice dokázal zkoncepovat pro analýzu třídní společnosti velmi diferencovanou strukturu s propracovanými dimenzemi (druhy kapitálu), avšak kritérium historické (kritérium životní dráhy) je k těm předešlým nakonec spíše takřikajíc přilepeno; Bourdieu nevyjasnil jejich vzájemný vztah. Přitom nejde o nutnost formulace silné vazby; silné koncepci dějin se Bourdieu právem bránil, neboť ta se často stává významnou komoditou v symbolických zápasech, které napomáhají reprodukovat třídní povahu společnosti. Na druhé straně však zůstává problémem, že Bourdieuho interpretaci (resp. každé sociálněvědní práci) je určitá koncepce této vazby implicitní a svou povahou předurčuje výsledky analýzy.

¹⁵ PIERRE BOURDIEU, *Homo academicus*, Frankfurt am Main 1988, s. 274.

¹⁶ Pro interpretaci významu Bourdieuho teorie v problematice sociálních hnutí srov. MICHAL PULLMANN, *Sociální hnutí jako problém soudobé historické vědy v kontextu sociálních věd. Příspěvek k interdisciplinárnímu výzkumu*, in: *Dějiny KSČ a radikálního socialismu v Československu 1918-1989*, (ed.) Michal Kopeček, Praha 2003, s. 275n.

3) Třetí, možná nejzávažnější bod souvisí se založením teorie v paradigmatu práce: svou povahou velmi úzce souvisí s argumenty předešlými. Podstatné zde je, že otázka – Proč se lidé vůbec chtějí odlišovat, odkud pramení jejich vůle k diferencí? – není vysvětlitelná bez kolektivní identity a třídní solidarity příslušníků té které třídy.¹⁷ Bourdieu s touto kategorií implicitně pracuje, avšak v jeho teorii se nenachází nic, co by ji umožňovalo – habitus je totiž pouze teoretickým konstruktem, naopak základem jednání historických aktérů, působícím faktorem jednání je zde pouze diference, jejímž praktickým projevem je akumulace kapitálu.¹⁸

Naproti tomu sociální historikové, pokud s tímto konceptem pracují, sice předběžně musí přiznat konstruovanou povahu habitu, aby otevřeli prostor pro jeho zkoncipování ze záznamů o praktickém jednání historických aktérů; avšak nakonec s touto kategorií musí pracovat jako s reálně působícím základem tohoto konkrétního jednání (třídní solidarita jako „objektivní“ skutečnost).¹⁹ Překonávají tím samotného Bourdieuho, jehož radikálně konfliktualistická teorie je v tomto bodě deficitní. To rovněž ukazuje, že se sociální dějiny bez „minimálně“ esenciálního vymezení sociální struktury zkrátka neobejdou.

Směr, kterým by se v návaznosti na rozvíjení Bourdieuho teorie v sociálních dějinách mohla odvíjet další argumentační a badatelská práce, nelze určit autoritativně; závěrečná krátká vize nechť je tedy vnímána pouze jako jistá teoretická projekce, nikoliv jako poznání objektivní nutnosti. Opírá se o poznání, že zápas o sociální platnost či hodnotové představy má jinou logiku (uznání, argumentace) než distribuční prosazování a následná akumulace znaků (Bourdieuho „utilitaristický“ koncept habitu). Tato svébytná logika uznání, jejíž rozpracování na teoretické úrovni má pro historickou práci nesmírný význam, pak nejen ovlivní partikulární historickou explanaci, ale pozmění i perspektivu

¹⁷ Kritika tímto směrem je vedena zejména z pozic kritické teorie; nejbrilantněji AXEL HONNETH, *Die zerrissene Welt der symbolischen Formen. Zum kultursoziologischen Werk Pierre Bourdieus*, in: Axel Honneth, *Die zerrissene Welt des Sozialen. Sozialphilosophische Aufsätze*, Frankfurt am Main 1999, s. 177-202.

¹⁸ PIERRE BOURDIEU, *Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*, s. 383

¹⁹ Zajímavě v tomto smyslu THOMAS MERGEL, *Zwischen Klasse und Konfession. Katholisches Bürgertum im Rheinland 1794-1914*, Göttingen 1994

zkoumání mnoha pramenů. Pokud by se pak toto pečlivější odstínění konsensuálních a konfliktuálních prvků analýzy společnosti podařilo zakomponovat do svým způsobem „esenciálního“, avšak nikoli rigidního pojmu struktury, pokroku atd., otevřela by se další fáze praktické sociálně-historické práce, v níž se při studiu významů prohloubí důraz na argumentační strategie a formy solidarity a vzájemného uznání. Bourdieuho koncepce by při takové reformulaci otvírala prostor pro důsledně intersubjektivní založení teorie uznání.